

האותנטיות וגלות האני – גרסה מקוצרת

פרשתנו חוזרת לתיאור בניית המשכן ועשיית כליו, המרכזי ביניהם – ארון הברית. ארון הברית היה בנוי משלוש שכבות. שני ארונות זהב, אחד חיצוני ואחד פנימי, וביניהם ארון עץ. האמורא הגדול רבא, פירש מבנה זה כאלגוריה. ארונות הזהב מציינים את תוכו וברו, עולמו הפנימי ועולמו החיצוני של האדם. אתייחס אליהם בעזרת מינוחו של פראנץ רוזנצווייג שדיבר על שני צדדים שבאדם: הפרסונה והעצמיות. הפרסונה – כמשמעותה המילולית בתיאטרון היווני, מציינת את המסכה שאנו לובשים בפני הקהל, את הפונקציה החברתית, שברצוננו או בעל כורחנו, אנו ממלאים: שופט, קופאי, אם וכדו'. העצמיות – הוא האני המצוי בעולם הפנימי שהוא כולו שלנו ואין לזרים חלק בו. הוא מתבטא בשתיקה. הסתירה שבין הפרסונה והעצמיות יוצרת את האדם הטרגי, כל אחד מאתנו ברגעים מסוימים בחייו. מתוך כך נולד מושג אליו מבקש אני להתייחס כאן: ה'אותנטיות'.

על מושג הזה, האהוב על כל ההוגים, מתנהל מאבק איתנים. הוא מובן בשתי צורות מנוגדות תכלית הניגוד. ברצוני לכנות את הצורה הראשונה אותנטיות של היש'. יותר מפעם אחת שומע אני את עצמי מזמר בתוך תוכי, שלא במתכוון, את אחת המנגינות האוויליות המנסות למכור לי מוצר זה או אחר. את זאת ביטא הראי"ה קוק (אורות הקודש, חלק שני, ק"מ) בשלוש מלים הלקוחות מפתחת ספר יחזקאל (א, א): "וַאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה". ה'אני' – בתוך הגולה. זאת לא הגולה הפוליטית אלא הקיומית והפסיכולוגית. זהו הניכור. יש וה'אני' האמיתי, "העצמי", כפי שהראי"ה מכנה אותו, נמצא בגולה בתוך עצמי מזויף, ההולך ונבנה בחיינו על ידי הפרסומת המסחרית והתעמולה הפוליטית, המוסכמות החברתיות וקונצנזוס החברים, עד כדי גרירת צעירים לשכרות, נהיגה פרועה ומריבות דמים על דברי הבל. מתוך גלות ה'אני', הם משתעבדים לנחש, למלאך המוות. ארון העץ אינו מצליח להגן על ארון הזהב הפנימי, העצמיות. אותנטיות פירושה שחרור העצמיות.

עד כאן האותנטיות של היש', היש' החבוי בתוכנו. נגדה נאבקת האותנטיות של ה'אין', אותה פיתח האקזיסטנציאליזם, ואחריו הפוסט-מודרניזם. כדי להבין את העמדה הזאת מבקש אני להסביר את המחלוקת היסודית בין ההומניזם לבין האקזיסטנציאליזם. שתי העמדות יוצאות נגד המוסר הדתי המבוסס על תורה מן השמים, על הסמכות הא-להית. אך מעבר לכך דרכם נפרדות? על פי ההומניזם האדם הוא "מקור הערכים", כי שורשי המוסר מצויים בנפשו של האדם. אריך פרום נתן ביטוי פסיכולוגי נפלא לעמדה הזאת. האסכולה של פרנקפורט "הוכיחה" שהפשיזם מבטא "אישיות אוטוריטטיבית", הנוטה לקבל סמכות כבלתי ניתנת לערעור ולביקורת, התופסת את המציאות במושגים של שחור/לבן, אישיות המגינה על

עצמה ברגשות בוז, ציניות ואיבה. הפשיזם קשור בעצם להפרעה נפשית. בריאות הנפש משמעותה עמדה דמוקרטית-ליברלית. העמדה האקזיסטנציאלית, קל וחומר הפוסטמודרניסטית פוסלת כל זה. האקזיסטנציה קודמת לאסנציה, הקיום קודם למהות. אין מהות אנושית שעל בסיסה אנו יכולים לבנות מוסר ותורת חיים. האקזיסטנציה שהיא מלכתחילה 'אין', בונה את טבע האדם, את ה'יש', את המהות, בעקבות בחירה שרירותית מתמדת של האדם.

האותנטיות של ה'יש' מבקשת מאתנו לחפש את הרגש האותנטי. האם ברורה לנו התשובה? לפעמים המשימה קשה מדי. אך בקלות ניתן להרגיש בכישלון, באובדן האותנטיות, וודאי אל מול המוות. זהו תוכנו הנפלא והאכזרי של הסיפור "מותו של איוואן איליץ'" של טולסטוי. ה'אותנטיות' של ה'אין', פירושה קבלה אמיצה של העובדה שבסיס הכול הוא אין, עליו אנו בונים בהחלטותינו השרירותיות. זה היסוד של המאבק נגד "השיח המהותני". המצע העל-טבעי של האתיקה בטל, אך גם המצע הטבעי נדחה. אין טבע אנושי. אחרת ניתן היה לדבר חלילה, על יחסים טבעיים ובלתי-טבעיים. פיתוח בולט לעניינים אלה ימצא הקורא בכתביו של מישל פוקו (Michel Foucault). אך הרשו להוסיף פרט קטן עליו, הנשמע מאוד אקטואלי. ב-1978, שנה בה פרצו המהומות נגד השאה הפרסי, שהה פוקו בטהרן כשליח ה'קורירה דלה סרה' האיטלקי. הוא התפעל מגילוי "הרצון הכללי של העם". עד אז הוא חשב שהרצון הכללי הזה הוא מעין מיתוס "כמו הנפש או אלוהים". באותה שנה התגלה לו האמת: "האיסלאם בשנת 1978, לא היה האופיום של העם דווקא משום שהיה נפשו של עולם חסר נפש". כאן מצא פוקו מהות. ואכן, המיתוסים המפלצתיים קמו לתחייה.